

Kortvarigt eller långvarigt uttag av tjänstepension – vilka blir de ekonomiska konsekvenserna?

Sammanfattning

* Den allmänna pensionen minskar medan tjänstepensionen ökar i betydelse. Samtidigt tar allt fler ut tjänstepensionen under ett par år istället för livet ut.

* Livsvarigt uttag av tjänstepensionen leder i allmänhet till en högre disponibel inkomst under pensionärsåren och till mindre variation av inkomstnivån över tid. För en vanlig pensionär kan femårigt uttag av tjänstepension leda till en minskning av disponibel inkomst på uppemot 40 procent vid 70 års ålder, och en förlust på mer än 150 000 kronor under pensionärsåren.

* Det blir därför allt viktigare med god information om vilka ekonomiska konsekvenser valet av uttagstid av tjänstepensionen får. Utan sådan information kan tjänstepensionen omedvetet komma att tas ut på allt för kort tid. Det kan leda till en väldigt låg pension på äldre dagar – med få möjligheter att då förbättra sin inkomst.

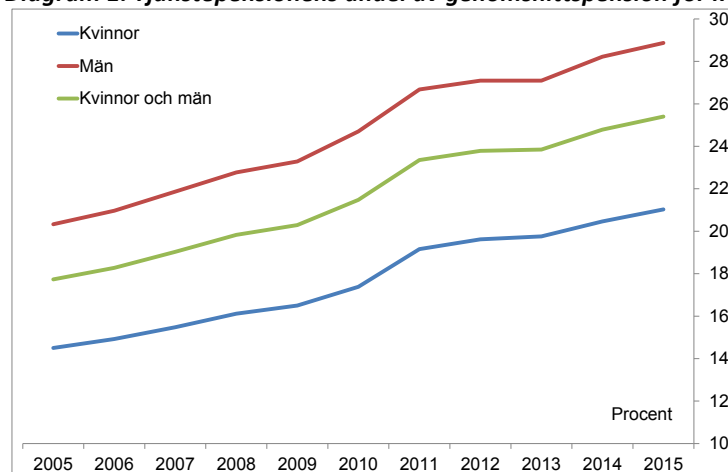
* Även för de offentliga finanserna är det fördelaktigt ju längre tid som tjänstepensionen tas ut på eftersom inkomstskatten då blir högre och bostadstillägget lägre.

1. Bakgrund: tjänstepensionen har blivit allt viktigare

Tjänstepensionen är inte obligatorisk men de flesta som arbetat och arbetar har, förutom allmän pension, också tjänstepension genom sin anställning. Det finns fyra stora tjänstepensionsavtal på arbetsmarknaden: privatanställda arbetare har avtalspension SAF-LO, privatanställda tjänstemän har ITP, kommun- och landstingsanställda har KAP-KL och statligt anställda har PA-16.

Vid pensionering kan man välja om tjänstepensionen ska tas ut under några år – vanligtvis 5 eller 10 år – eller livsvarigt, det vill säga under resten av livet. Allt fler väljer att ta ut tjänstepensionen tidsbegränsat istället för livsvarigt¹, inom flera avtalsområden tas en tredjedel av tjänstepensionen ut under begränsad tid. I den allmänna pensionen finns ett tak för hur mycket man kan tjäna in, i tjänstepensionen finns inget tak vilket gör att tjänstepensionen blir viktigare ju högre lönen är.

Diagram 1. Tjänstepensionens andel av genomsnittspension för kvinnor och män 65- år 2005-2015

Källa: Statistiska centralbyrån, Hushållens ekonomi, Inkomster och skatter, Pensioner årlig.

År 2015 var den genomsnittliga pensionen för personer 65 år och äldre 16 700 kronor per månad, varav allmän pension var 11 600 kronor, tjänstepension 4 300 kronor och privat pension 900 kronor².

¹ Inspektionen för Socialförsäkringen (IFS), 2015, 2016 och Riksrevisionen, 2014.

² För kvinnor var den genomsnittliga pensionen 13 700 kronor per månad, varav tjänstepension 2 900 kronor. För män var den genomsnittliga pensionen 20 300 kronor per månad, varav tjänstepension 5 900 kronor.

Under åren 2005-2015 har tjänstepensionens andel av den totala pensionen för 65 år och äldre ökat från knappt 18 procent till drygt 25 procent (se diagram 1). För kvinnor ökade tjänstepensionens andel av total pension från cirka 15 till 21 procent åren 2005-2015, och för män från 20 till 29 procent. Andelen personer 65 år och äldre som har tjänstepension har ökat från 80 procent 2005 till 88 procent 2015 – tjänstepensionen har alltså större betydelse för yngre än äldre pensionärer. När tjänstepensionen utgör en allt större del av den totala pensionen, så blir frågan om hur den tas ut tidsmässigt allt viktigare. I denna rapport studeras hur variationen i och nivån på inkomst påverkas av kort respektive livsvarigt uttag av tjänstepension. Effekterna av uttagstider på skatteintäkter och bostadstillägg studeras också. Analysen baseras på Pensionsmyndighetens Typfallsmodell³ där typfall med olika inkomster före pensionering och olika slags tjänstepension jämförs.

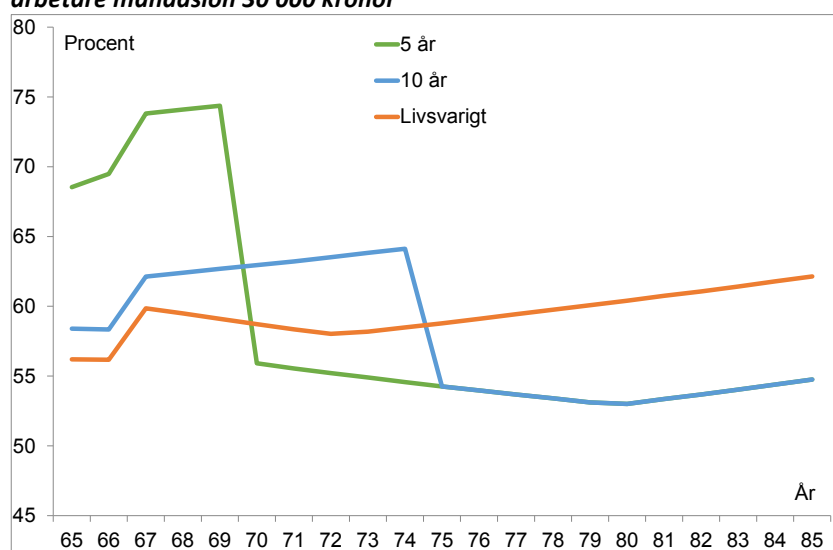
2. Variation i disponibel inkomst över tid och typfallens kompensationsgrader

Om tjänstepensionen tas ut under en kortare tid kommer inkomsten att vara högre under denna tid och lägre därefter, jämfört med en tjänstepension som tas ut livsvarigt. Variationen i inkomst och typfallens kompensationsgrader studeras i avsnitten 2.1–2.2.

2.1 Typfall med privat arbetare med 30 000 kronor per månad i slutlön

Av diagram 2⁴ framgår att en arbetare i privat sektor med en slutlön på 30 000 kronor, som tar ut tjänstepensionen på fem år, får en disponibel inkomst på cirka 72 procent av slutlönen under de fem första åren. Från 70 till 85 år sjunker kompensationsgraden till cirka 54 procent. Den disponibla inkomsten minskar då med cirka 25 procent från perioden 65-69 år till perioden 70-74 år.

Diagram 2. Disponibel inkomst med bostadstillägg i fasta priser som andel av slutlön 65-85 år, privat arbetare månadslön 30 000 kronor

Källa: Pensionsmyndighetens Typfallsmodell och egna beräkningar.

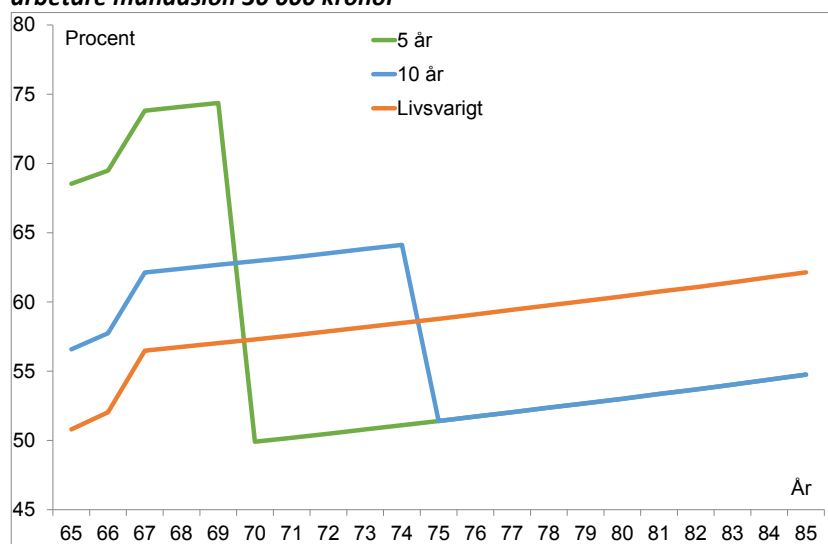
³ I Typfallsmodellen har tre olika tidsuttag av tjänstepensionen studerats: fem år, tio år och livsvarigt. Värdena för de ekonomiska parametrarna i modellen är: inflation 2 procent, real ökning av inkomst 1,8 procent och real kapitalavkastning före avgifter 3,9 procent. Samtliga typfall antas vara ensamstående, födda 1950, ha börjat arbeta vid 25 års ålder, gått i pension vid 65 års ålder och sakna privat pensionssparande. Återstående livslängd vid 65 års ålder antas vara 20 år (år 2015 var den 20,2 år enligt SCB). För typfallen studeras tre olika slutlöner före pensionering: 25 000, 30 000 och 35 000 kronor per månad samt fyra olika typer av tjänstepension: privatanställda arbetare, privatanställda tjänstemän, statligt anställda samt kommunal/landstingsanställda.

⁴ Den stora förändringen i disponibel inkomst mellan 65 och 66 år beror på att det förhöjda grundavdraget för pensionärer gäller för personer som vid taxeringsårets början fyllt 65 år. Den disponibla inkomsten är därför mycket lägre vid 65 år, då man fortfarande har vanligt grundavdrag, än vid 66 år.

Tas tjänstepensionen istället ut på tio år, så blir den disponibla inkomsten cirka 62 procent av slutlönen under de tio första åren, för att sedan sjunka till samma andel (54 procent) som i femårs-exemplet. Åren 75-85 år blir den disponibla inkomsten cirka 15 procent lägre än i åldern 65-74 år. Om tjänstepensionen istället tas ut livsvarigt hamnar den disponibla inkomsten på cirka 59 procent av slutlönen under tjugofemårsperioden. Under de första tio åren motverkas dock den reala ökningen i den allmänna pensionen av att bostadstillägget minskar. Men därefter, när bostadstillägg inte längre utgår, så ökar den disponibla inkomstens andel av slutlönen något.

Om bostadstillägg inte utgår blir kompensationsgraden lägre och förändringen efter att utbetalningen av tjänstepensionen avslutats vid 70 respektive 75 år större (se diagram 3). Tas tjänstepensionen ut på fem år så minskar den disponibla inkomsten med cirka 30 procent från perioden 65-69 år till perioden 70-74 år. Om tjänstepensionen tas ut på tio år är den disponibla inkomsten cirka 15 procent lägre i åldern 75-85 år än i åldern 65-74 år.

Diagram 3. Disponibel inkomst utan bostadstillägg i fasta priser som andel av slutlön 65-85 år, privat arbetare månadslön 30 000 kronor

Källa: Pensionsmyndighetens Typfallsmodell och egna beräkningar.

2.2 Typfallens kompensationsgrad

Tabell 1 visar att när tjänstepensionen tas ut under 5 eller 10 år så blir den disponibla inkomsten under dessa år högre än vid livsvarigt uttag, men den disponibla inkomsten blir lägre åren därefter, jämfört med livsvarigt uttag. Vid en slutlön på 25 000 kronor per månad före pensionering är disponibla inkomsten med bostadstillägg under perioden efter det att tjänstepensionen tagits ut 3-6 procentenheter lägre vid tidsbegränsat uttag, jämfört med livsvarigt. Vid en slutlön på 30 000 kronor per månad är motsvarande minskning av disponibla inkomsten 3-11 procentenheter och för en slutlön på 35 000 kronor per månad är skillnaden 7-11 procentenheter.

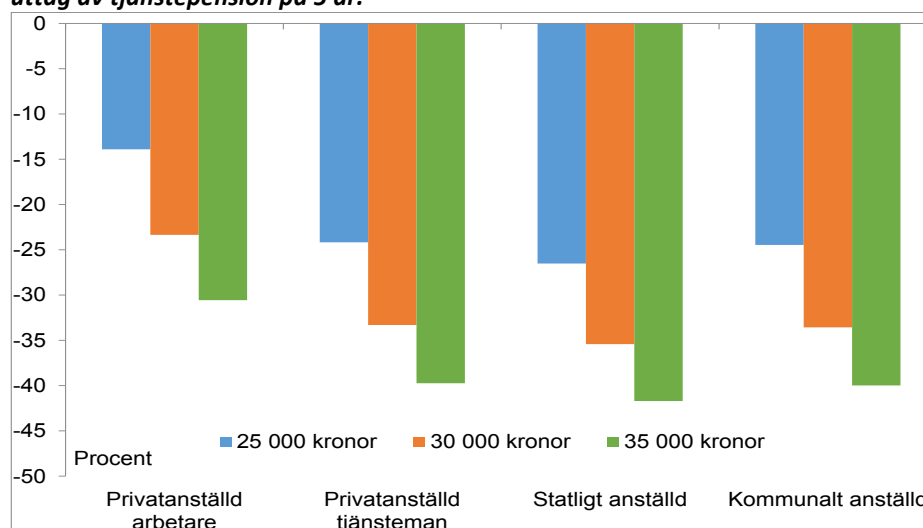
Om bostadstillägg inte utgår, är disponibla inkomsten under perioden efter att tjänstepensionen tagits ut kortvarigt 7-11 procentenheter lägre, jämfört med livsvarigt uttag för alla studerade slutlöner. Variationen i inkomst blir således större framför allt för dem med en slutlön på 25 000 kronor per månad, för vilka bostadstillägget har störst betydelse. För denna grupp minskar den disponibla inkomsten från 65-69 år till 70-74 år med cirka 30 procent för privata arbetare och med cirka 40 procent för övriga avtalsområden.

Tabell 1. Disponibel inkomst med bostadstillägg som andel av slutlön, fasta priser

	Månadslön 25 000 kronor				Månadslön 30 000 kronor				Månadslön 35 000 kronor			
	65- 69 år	70- 74 år	75- 85 år	65- 85 år	65- 69 år	70- 74 år	75- 85 år	65- 85 år	65- 69 år	70- 74 år	75- 85 år	65- 85 år
Privat arbetare												
5 år	74	63	60	64	72	55	54	58	72	50	52	56
10 år	69	69	60	64	61	64	54	58	60	63	52	57
livsvarigt	67	66	64	65	58	58	60	59	54	57	60	58
Privat tjänsteman												
5 år	83	63	60	67	83	55	54	61	83	50	52	59
10 år	71	71	60	65	66	69	54	60	66	69	52	59
livsvarigt	68	68	66	67	59	61	64	62	58	61	63	61
Statligt anställd												
5 år	86	63	60	67	86	55	54	62	86	50	52	60
10 år	71	72	60	66	67	71	54	61	67	70	52	60
livsvarigt	68	68	66	67	60	62	64	63	58	61	64	62
Kommun- anställd												
5 år	84	63	60	67	83	55	54	61	83	50	52	59
10 år	71	71	60	66	66	70	54	61	66	69	52	60
livsvarigt	68	67	66	67	59	61	63	62	57	60	63	61

Källa: Pensionsmyndighetens Typfallsmodell och egna beräkningar.

Ser man till inkomsten under hela pensionstiden kan variationen vara mycket stor vid kortvarigt uttag (se diagram 4). Tas tjänstepensionen ut på fem år och slutlönen är 35 000 kronor per månad, så är den disponibla inkomsten med bostadstillägg under perioden 70-74 år för tjänstemän i privat sektor, statligt anställda samt kommun- och landstingsanställda cirka 40 procent lägre än under perioden 65-69 år. Även vid en slutlön på 30 000 kronor är minskningen i disponibel inkomst från 65-69 år till 70-74 år betydande; för privat arbetare cirka 25 procent och för övriga avtalsområden cirka 35 procent.

Diagram 4. Procentuell förändring i disponibel inkomst med bostadstillägg från 65-69 år till 70-74 år vid uttag av tjänstepension på 5 år.

Källa: Pensionsmyndighetens Typfallsmodell, egna beräkningar.

Den disponibla inkomsten är i allmänhet något högre och varierar betydligt mindre med livsvarigt än kortvarigt uttag av tjänstepension totalt sett under åren 65-85 år. Tar man ut tjänstepensionen under kortare tid gäller det därför att vara beredd på att inkomsten kan komma att förändras kraftigt.

3. Effekter av olika uttagstider på disponibel inkomst och offentliga finanser

I detta avsnitt studeras typfallens disponibla inkomster och hur de statliga och kommunala finanserna påverkas under 20-årsperioden 65-85 år både av det tidsmässiga uttaget av tjänstepensionen och av inkomstskatten samt eventuell garantipension och bostadstillägg. I avsnitt 3.1–3.2 redovisas den genomsnittliga disponibla inkomsten samt offentliga intäkter och kostnader under 20-årsperioden för olika typfall.

3.1 Typfall med 30 000 kronor per månad i slutlön

Av tabell 2 framgår att inkomsten är genomgående högst när tjänstepensionen tas ut livsvarigt. För typfallen med en slutlön på 30 000 kronor per månad uppgår skillnaden i disponibel inkomst, mellan livsvarigt uttag av tjänstepension och uttag på 5 år eller 10 år, under livet som pensionär till 400-800 kronor per månad före skatt beroende på avtalsområde. Inkomstskattens och bostadstilläggets utjämnande effekter bidrar till att skillnaden i disponibel inkomst mellan livsvarigt uttag av tjänstepension och uttag på 5 eller 10 år reduceras till 200-400 kronor per månad.

För de offentliga finanserna är det fördelaktigt med livsvarigt uttag av tjänstepension, då inkomstskatten blir högre och bostadstillägget lägre, jämfört med kortvarigt uttag.

Tabell 2. Inkomster och skatt för olika typfall med 30 000 kronor i slutlön, genomsnitt per månad 65-85 år fasta priser.

	Inkomst före skatt	därav: tjänste- pension	Inkomst- skatt (a)	Inkomst efter skatt	Bostads- tillägg (b)	Disponibel inkomst	Offentligt netto (a-b)
Privatanställd arbetare							
5 år	16 356	2 046	3 668	12 688	338	13 026	3 330
10 år	16 463	2 153	3 707	12 756	112	12 869	3 594
Livsvarigt	16 868	2 558	3 851	13 017	213	13 230	3 638
Privatanställd tjänsteman							
5 år	17 239	2 929	3 980	13 259	338	13 597	3 642
10 år	17 398	3 088	4 039	13 360	87	13 446	3 952
Livsvarigt	18 061	3 751	4 275	13 786	74	13 860	4 201
Statligt anställd							
5 år	17 460	3 150	4 058	13 402	338	13 740	3 720
10 år	17 614	3 304	4 115	13 499	87	13 586	4 028
Livsvarigt	18 218	3 908	4 331	13 887	62	13 950	4 268
Kommunalt anställd							
5 år	17 265	2 955	3 989	13 276	338	13 614	3 651
10 år	17 462	3 152	4 061	13 401	87	13 488	3 974
Livsvarigt	17 881	3 571	4 211	13 670	91	13 761	4 120

Källa: Pensionsmyndighetens Typfallsmodell, egna beräkningar.

Långt ifrån alla seniorer har rätt till bostadstillägg. Det är inkomstprövat samt beror också på eventuell inkomst av kapital eller förmögenhet förutom det permanenta boendet. Om typfallen inte har rätt till bostadstillägg, så minskar den disponibla inkomsten och blir lika med inkomsten efter skatt. Skillnaden mellan livsvarigt och kortare uttag av tjänstepension ökar då till 300-500 kronor per månad beroende på avtalsområde. I några fall minskar dock skillnaden, vilket beror på inkomstens variation under pensionstiden och bostadstilläggets avtrappning vid stigande inkomst.

Det offentliga nettot blir givetvis större utan bostadstillägg och skillnaden mellan de tidsmässigt olika uttagen av tjänstepension ökar i allmänhet, jämfört med alternativet med bostadstillägg.

3.2 Skillnad i disponibel inkomst totalt under pensionärstiden för fyra typfall

Sammantaget under hela den förväntade återstående livslängden på 20 år som pensionär blir skillnaden i disponibel inkomst mellan kort och livsvarigt uttag betydande, vilket tabell 3 visar. Ju högre slutlön före pensionering, desto större skillnad i disponibel inkomst och desto större betydelse har valet av uttagstid för tjänstepensionen – särskilt om bostadstillägg inte utgår. Utan bostadstillägg blir den största skillnaden i disponibel inkomst mellan livsvarigt och kortare uttag av tjänstepension under pensionärsåren totalt på cirka 156 000 kronor (privat anställda tjänstemän med en slutlön på 35 000 kronor per månad).

Tabell 3. Skillnad i disponibel inkomst utan och med bostadstillägg mellan olika tidsmässiga uttag av tjänstepension, 65-85 år fasta priser.

	25 000 kronor		30 000 kronor		35 000 kronor	
	Livsvarigt – 5 år	Livsvarigt – 10 år	Livsvarigt – 5 år	Livsvarigt – 10 år	Livsvarigt – 5 år	Livsvarigt – 10 år
Utan bostadstillägg						
Privatanställd arbetare	78 945	60 341	82 831	65 721	96 708	76 514
Privatanställd tjänsteman	120 732	95 749	132 723	107 421	155 700	126 005
Statligt anställd	112 290	87 632	122 189	97 830	142 183	114 332
Kommunalt anställd	93 159	62 613	99 187	67 775	115 815	78 900
Med bostadstillägg						
Privatanställd arbetare	37 789	32 502	51 271	90 989	93 430	76 514
Privatanställd tjänsteman	8 329	64 066	66 307	104 278	152 422	126 005
Statligt anställd	-9 601	59 850	52 751	91 665	138 905	114 332
Kommunalt anställd	-8 507	46 145	36 901	68 762	112 537	78 900

Källa: Pensionsmyndighetens Typfallsmodell och egna beräkningar.

Har man rätt till bostadstillägg, så ändras resultaten något. För typfallen med slutlöner före pensionering på 25 000 och 30 000 kronor per månad är det med bostadstillägg i allmänhet mindre skillnad mellan livsvarigt uttag av tjänstepension och uttag på 5 år än mellan livsvarigt uttag och uttag på 10 år, vilket beror på inkomstgränsen i bostadstillägget. För statligt och kommunalt anställda med en slutlön på 25 000 kronor per månad är den disponibla inkomsten med bostadstillägg till och med högre om tjänstepensionen tas ut på 5 år än om den tas ut livsvarigt. För typfallen med slutlöner före pensionering på 35 000 kronor per månad är det däremot även med bostadstillägg större skillnad mellan livsvarigt uttag av tjänstepension och uttag på 5 år än mellan livsvarigt uttag och uttag på 10 år. Den största skillnaden i disponibel inkomst mellan livsvarigt och kort uttag under den förväntade återstående livslängden blir cirka 152 000 kronor – som noteras för privat anställda tjänstemän med en slutlön före pensionering på 35 000 kronor per månad.

4. Orsaker till tidsbegränsat uttag och behov av bättre information

Det finns flera tänkbara förklaringar till att tjänstepensionen tas ut kortvarigt istället för livsvarigt enligt Inspektionen för Socialförsäkringen (IFS)⁵. Exempelvis finns det fortfarande relativt lite kapital i pensionerna, att tjänstepensionen är fördelad på flera avtalsområden, sviktande hälsa samt att man önskar att den ekonomiska situationen förändras så lite som möjligt vid pensioneringen. Utformningen av blanketter och information vid valet av hur tjänstepensionen ska tas ut kan också påverka uttagstiden. En statistisk analys genomförd av IFS⁶ har tittat på de viktigaste faktorerna vid

⁵ Inspektionen för Socialförsäkringen (IFS), 2015.

⁶ Inspektionen för Socialförsäkringen (IFS), 2016.

valet av kort eller livslång uttagstid. Här var den förvalda utbetalningstiden den viktigaste faktorn: för tjänstepensioner med 5 år som förval togs 85 procent ut enligt förvalet och för tjänstepensioner med livsvarig utbetalning som förval följde 72 procent förvalet. Den näst viktigaste förklaringsfaktorn var åldern vid vilken uttaget av tjänstepensionen gjordes och därefter pensionskapitalets storlek.

Enligt Riksrevisionen⁷ finns brister både i utformningen av olika valmöjligheter och i informationen om olika val inom såväl den allmänna pensionen som tjänstepensionen. De ekonomiska konsekvenserna av valen förklaras sällan i nära anslutning till valsituationen och det saknas information som binder samman val i olika pensionsförsäkringar. På grund av hur valen av temporära uttag har utformats, så har individen fått stora möjligheter att agera kortsiktigt utan att konsekvenserna av valen varit tillräckligt tydliga.

Förutom bra kunskap om valet av uttagstid för tjänstepensionen behövs dessutom god information om följsamhetsindexeringen av inkomst- och tilläggspensionen. Inkomst- och tilläggspensionen fördelas nämligen om så att man får mer i början och mindre i slutet av tiden som pensionär, något få torde känna till. När pensionen börjar betalas ut erhålls ett förskott men under följande år görs ett avdrag på 1,6 procent från uppräkningsindexeringen av pensionen med inkomstindex. Det årliga avdraget under den förväntade återstående livslängden motsvarar förskottet. Med en förskottsrenta på 1,6 procent och en beräknad återstående livslängd vid 65 år på 20 år, så är inkomstpensionen i början cirka 18 procent högre än utan förskott. Om den förväntade återstående livslängden vid pensionering fortsätter att öka så kommer förskottet också att öka.

Vid valet av tidsmässigt uttag av tjänstepension bör man således vara medveten om att en del av den förväntade tillväxten i realinkomsten tillgodoräknas när inkomst- och tilläggspensionen börjar betalas ut men att utvecklingen därefter blir långsammare. Tar man inte hänsyn till förskottet på inkomst- och tilläggspensionen så kan tjänstepensionen komma att tas ut under för kort tid. Detta bidrar till att valet av uttagstid för tjänstepensionen och god kunskap om dess konsekvenser blir än viktigare.

Denna rapport visar att både nivån och variationen på den disponibla inkomsten under pensionstiden påverkas av valet av hur tjänstepensionen tidsmässigt tas ut. Rapportens beräkningar visar på en högre disponibel inkomst och mindre variation över tid med livslångt uttag än begränsat uttag. Det är därför mycket viktigt att individen vid valet av uttagstid av tjänstepensionen har god information om de ekonomiska konsekvenserna, inte minst då allt fler tar ut den på kort tid. Annars kan tjänstepensionen omedvetet komma att tas ut på allt för kort tid, vilket kan leda till en väldigt låg pension på äldre dagar – med få möjligheter att då förbättra sin inkomst.

SÅ TYCKER SPF SENIORERNA:

- Individen ska själv kunna välja uttagstid men livsvarigt uttag bör göras till standard för förvalen på blanketter och de räkneexempel som medföljer bör belysa utfallen av olika uttagstider.
- Efter att tjänstepensionen har börjat betalas ut bör man få möjlighet att göra uppehåll i sin tjänstepensionsutbetalning samt kunna förändra den uttagstid som valts initialt.
- Det behövs betydligt bättre information från både staten och tjänstepensionsföretagen till blivande pensionärer om de ekonomiska konsekvenserna av olika uttagstider för tjänstepensionen samt om hur andra delar av pensionssystemet påverkar.
- Se över hela pensionssystemet, vi seniorer ska ha pensioner som det går att leva på.

⁷ Riksrevisionen, 2014.

Källor:

Inspektionen för Socialförsäkringen (IFS), 2015, Att välja uttagstid av tjänstepension, Rapport 2015:15.

Inspektionen för Socialförsäkringen (IFS), 2016, Tidsbegränsade uttag av tjänstepension bland kvinnor och män – delrapportering av regeringsuppdrag, 2016-05-31, Diarienummer 2015-0020.

Pensionsmyndigheten, Excel-fil Typfallsmodellen- 2016-12-12.xlsb.

Riksrevisionen, 2014, Att gå i pension – varför så krångligt? RiR 2014:13.

Statistiska centralbyrån (SCB), Befolkning, Demografisk analys, Livslängd.

Statistiska centralbyrån (SCB), Hushållens ekonomi, Inkomster och skatter, Pensioner årlig.